

MEMORANDWM ESBONIADOL AR GYFER

Rheoliadau Safonau'r Gymraeg (Rhif 4) 2016

Paratowyd y Memorandwm Esboniadol hwn gan Is-adran y Gymraeg ac fe'i gosodir gerbron Cynulliad Cenedlaethol Cymru ar y cyd â'r is-ddeddfwriaeth uchod ac yn unol â Rheol Sefydlog 27.1.

Datganiad Prif Weinidog Cymru

Yn fy marn i, mae'r Memorandwm Esboniadol hwn yn rhoi darlun teg a rhesymol o effaith ddisgwyliedig Rheoliadau Safonau'r Gymraeg (Rhif 4) 2016. Rwy'n fodlon bod y manteision yn cyfiawnhau'r costau tebygol.

Carwyn Jones AC
Prif Weinidog Cymru

23 Chwefror 2016

Disgrifiad

Mae Rheoliadau Safonau'r Gymraeg (Rhif 4) 2016 ('y Rheoliadau') yn pennu safonau cyflenwi gwasanaethau, safonau llunio polisi, safonau gweithredu, a safonau cadw cofnodion.

Mae'r Rheoliadau hefyd yn gwneud safonau yn benodol gymwys i'r 6 sefydliad a ganlyn, gan alluogi Comisiynydd y Gymraeg ('y Comisiynydd') i roi Hysbysiadau Cydymffurfio i'r sefydliadau hynny mewn perthynas â'r safonau a bennwyd:

- Tribiwnlys Tir Amaethyddol (Cymru)
- Cyngor y Gweithlu Addysg
- Tribiwnlys Adolygu Iechyd Meddwl Cymru
- Tribiwnlys Eiddo Preswyl Cymru
- Tribiwnlys Anghenion Addysgol Arbennig Cymru
- Tribiwnlys Prasio Cymru

Materion o ddiddordeb arbennig i'r Pwyllgor Materion Cyfansoddiadol a Deddfwriaethol

Rhifau yn y Rheoliadau

Mae'r Rheoliadau'n defnyddio'r wyddor Gymraeg, h.y. (a), (b), (c), (ch) ac ati. Mae hyn yn effeithio ar:

- (1) safonau 25A-D;
- (2) nifer fach o is-baragraffau mewn safonau unigol (gweler safonau 109, 122, 131, 132A, 148, 164);
- (3) paragraffau 27, 31, 33 a 47 o Atodlen 1, paragraff 2 o Atodlen 2, a pharagraffau 11 ac 13 o Atodlen 3; a
- (4) rheoliad 2(5).

Mae'r arddull hwn yn wahanol i'r arddull arferol a ddefnyddir mewn is-ddeddfwriaeth a wneir gan Weinidogion Cymru. Fel arfer, defnyddir y wyddor Saesneg yn y fersiwn Gymraeg a'r fersiwn Saesneg. Yn yr achos hwn, oherwydd natur a phwnc y Rheoliadau, defnyddiwyd y wyddor Gymraeg. Defnyddiwyd yr arddull hwn yn y fersiwn Gymraeg a'r fersiwn Saesneg er mwyn sicrhau cysondeb ac osgoi unrhyw bosibilrwydd o ddryswch wrth groesgyfeirio. Defnyddiwyd yr un arddull yn Rheoliadau Safonau'r Gymraeg (Rhif 1) 2015 (OS 2015/996) a Rheoliadau Safonau'r Gymraeg (Rhif 2) 2016.

Enw'r Rheoliadau

Teitl y Rheoliadau a osodwyd yw Rheoliadau Safonau'r Gymraeg (Rhif 4) 2016 Os ydynt yn cael sêl bendith y Cynulliad, dyma fydd y pedwerydd Rheoliadau Safonau'r Gymraeg i gael eu gwneud. Penderfynwyd y byddai teitl y Rheoliadau hyn yn cyfeirio at '(Rhif 4)' gan eu bod yn dilyn ymlaen o Rheoliadau Safonau'r Gymraeg (Rhif 2) 2016 a wnaed ar 9 Chwefror 2016 a Rheoliadau Safonau'r Gymraeg (Rhif 3) 2016. Bwriedir i'r holl Rheoliadau a

wneir o dan adran 26 o'r Mesur yn un gyfres barhaus, yn yr un modd â gorchmynion cychwyn. Bydd hyn yn golygu bod y Rheoliadau'n haws i'w trin ac yn haws i gyfeirio atynt, yn enwedig pan fydd Hysbysiadau Cydymffurfio'n cyfeirio at reoliadau.

Cyrff yn Atodlen 6 y Rheoliadau

Mae Atodlen 6 i'r Rheoliadau'n rhestru'r cyrff y mae'r Comisiynydd wedi cael ei hawdurdodi i roi hysbysiad cydymffurfio iddynt mewn perthynas â'r Safonau a bennwyd. Mae Adran 43 o Fesur y Gymraeg (Cymru) 2011 ('y Mesur') yn darparu nad yw rheoliadau'n gallu gwneud safonau'n benodol gymwys i berson oni bai bod y safon yn gymwysadwy iddynt. Pennwyd Cyngor y Gweithlu Addysg yn Atodlen 6 i'r Mesur yn rhinwedd Gorchymyn Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011 (Diwygio Atodlen 6) 2016 a ddaeth i rym ar 15 Chwefror 2016. Caiff Tribiwnlys Prisio Cymru ei bennu yn Atodlen 6 i'r Mesur yn rhinwedd Gorchymyn Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011 (Diwygio Atodlen 6) (Rhif 2) 2016 - a gaiff ei gyflwyno ar yr un diwrnod a'r Rheoliadau hyn. Bydd y Gorchmynion hyn yn cael eu gwneud o dan adrannau 35 a 38 a byddant yn amlinellu'r dosbarthiadau o safonau sy'n gymwysadwy i'r cyrff. Caiff Gorchymyn Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011 (Diwygio Atodlen 6) (Rhif 2) 2016 ei wneud cyn y Rheoliadau hyn, yn amodol ar gymeradwyaeth Cynulliad Cenedlaethol Cymru.

Eithriadau ar gyfer y Tribiwnlys Tir Amaethyddol (Cymru), Tribiwnlys Adolygu Iechyd Meddwl Cymru, Tribiwnlys Eiddo Preswyl Cymru a Thribiwnlys Anghenion Addysgol Arbennig Cymru

Nid yw'r Rheoliadau'n awdurdodi'r Comisiynydd i'w gwneud yn ofynnol i'r pedwar sefydliad uchod gydymffurfio â'r safonau gweithredu yn Atodlen 3 ac felly safonau cadw cofnodion sy'n ymwneud â safonau gweithredu, a safonau atodol sy'n ymwneud â'r safonau gweithredu. Mae hyn oherwydd bod y sefydliadau yn cael eu gweinyddu gan staff Llywodraeth Cymru ac mae'r staff hynny'n cael eu cynnwys yn y safonau gweithredu y mae'n ofynnol i Weinidogion Cymru gydymffurfio â nhw.

Y cefndir deddfwriaethol

Caiff y Rheoliadau ei gwneud drwy arfer y pwerau a roddwyd i Weinidogion Cymru o dan adran 26, 27, 39 a 150(5) o'r Mesur. Mae adran 26 o'r Mesur yn galluogi Gweinidogion Cymru i bennu safonau drwy reoliadau. Mae adran 27 yn galluogi Gweinidogion Cymru i bennu safonau gwahanol ar gyfer ymddygiadau gwahanol. Mae hefyd yn eu galluogi i bennu un safon neu nifer o safonau ar gyfer ymddygiad penodol.

Cyn y gall y Comisiynydd roi hysbysiad cydymffurfio i berson sy'n ei gwneud yn ofynnol iddo gydymffurfio â safon, rhaid i'r safon honno fod yn benodol gymwys i'r person hwnnw (adran 25). Mae adran 39 yn darparu bod safon yn benodol gymwys i berson pan fydd Gweinidogion Cymru wedi awdurdodi'r Comisiynydd i roi hysbysiad cydymffurfio i'r person hwnnw yn ymwneud â'r

safon honno. Mae adran 105(5) yn darparu bod unrhyw bŵer sydd gan Weinidogion Cymru i wneud rheoliadau yn cynnwys pŵer i wneud y cyfryw ddarpariaethau trosiannol, darfodol, canlyniadol ac arbed, darpariaethau cysylltiedig ac unrhyw ddarpariaethau eraill y mae Gweinidogion Cymru'n eu hystyried yn angenrheidiol neu'n briodol.

Yn unol ag Adran 150(2) o'r Mesur, rhaid i'r Rheoliadau gael eu gosod gerbron Cynulliad Cenedlaethol Cymru, a'u cymeradwyo drwy benderfyniad ganddo (h.y. y weithdrefn gadarnhaol).

Diben y ddeddfwriaeth a'r effaith y bwriedir iddi ei chael

Gwnaeth y Mesur gadarnhau statws swyddogol y Gymraeg yng Nghymru a chreu fframwaith deddfwriaethol newydd ar gyfer yr iaith.

Cam allweddol o ran rhoi effaith i'r Mesur yw pennu safonau ac awdurdodi'r Comisiynydd i orfodi personau i gydymffurfio â'r Safonau hyn.

Mae adran 25 y Mesur yn darparu ei bod yn ofynnol i berson gydymffurfio â safon a bennir gan Weinidogion Cymru os bodlonir amodau penodol. Mae'r amodau hynny'n cynnwys y canlynol;

- i. bod safon yn benodol gymwys i'r person (h.y. mae Gweinidogion Cymru wedi awdurdodi'r Comisiynydd i roi hysbysiad cydymffurfio i'r person hwnnw mewn perthynas â'r safon honno);
- ii. bod y Comisiynydd wedi rhoi hysbysiad cydymffurfio i'r person;
- iii. bod yr hysbysiad cydymffurfio yn ei gwneud yn ofynnol i'r person gydymffurfio â'r safon;
- iv. bod yr hysbysiad cydymffurfio mewn grym.

Bydd y ddyletswydd i gydymffurfio â'r safonau yn cymryd lle'r Cynlluniau Iaith Gymraeg a ddatblygwyd o dan Ddeddf yr Iaith Gymraeg 1993 ac a oedd yn cael eu monitro gan Fwrdd yr Iaith Gymraeg nes iddo gael ei ddiddymu ar 31 Mawrth 2012, ac a fonitir gan Gomisiynydd y Gymraeg ers 1 Ebrill 2012.

Mae dau ddiben i'r Rheoliadau. Y cyntaf yw pennu safonau.

Mae safonau sy'n perthyn i'r categorïau canlynol wedi'u pennu yn y Rheoliadau:

- Safonau cyflenwi gwasanaethau - bydd y rhain yn cael eu gosod mewn perthynas â hybu neu hwyluso'r defnydd o'r Gymraeg, neu i sicrhau na chaiff ei thrin yn llai ffafriol na'r Saesneg wrth ddarparu gwasanaethau.
- Safonau llunio polisi - bydd y rhain yn ei gwneud yn ofynnol i sefydliadau ystyried effaith eu penderfyniadau polisi ar allu pobl i ddefnyddio'r iaith ac ar yr egwyddor o beidio â thrin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg.
- Safonau gweithredu - bydd y rhain yn delio â'r defnydd o'r Gymraeg o fewn sefydliadau.

- Safonau cadw cofnodion - bydd y rhain yn ei gwneud yn ofynnol cadw cofnodion am rai o'r safonau eraill, ac am unrhyw gwynion a dderbynnir gan sefydliad. Bydd y cofnodion hyn yn helpu'r Comisiynydd i sicrhau bod sefydliad yn cydymffurfio â'r safonau.

Mae'r safonau wedi'u drafftio gyda'r nod o:

- wella'r gwasanaethau Cymraeg y gall siaradwyr Cymraeg eu disgwyl gan sefydliadau
- cynyddu'r defnydd o wasanaethau Cymraeg
- ei gwneud yn glir i sefydliadau beth sydd angen iddynt ei wneud o ran y Gymraeg
- sicrhau cysondeb priodol o ran y dyletswyddau a roddir ar gyrff sydd yn yr un sectorau a'r un ardaloedd daearyddol.

Mae rhai safonau'n dibynnu ar ei gilydd. Felly, mae'r Rheoliadau'n cynnwys tablau (yn Rhan 2 o Atodlenni 1 a 3) i ategu'r safonau cyflenwi gwasanaethau a'r safonau gweithredu. Mae'r tablau yn nodi pa safonau eraill y bydd angen eu gosod hefyd pan fydd safon benodol wedi'i chynnwys mewn hysbysiad cydymffurfio.

Ail ddiben y Rheoliadau yw awdurdodi'r Comisiynydd i roi hysbysiadau cydymffurfio i'r sefydliadau a restrir uchod sy'n ei gwneud yn ofynnol iddynt gydymffurfio â'r safonau a nodwyd. Fel y nodwyd uchod, ni fydd y Comisiynydd yn gallu gosod safonau gweithredu ar Dribiwnlys Tir Amaethyddol (Cymru), Tribiwnlys Adolygu Iechyd Meddwl Cymru, Tribiwnlys Eiddo Preswyl Cymru a Thribiwnlys Anghenion Addysgol Arbennig Cymru.

Ni fydd y Rheoliadau, pan fyddant yn dod i rym, yn cael effaith uniongyrchol ar sefydliadau ac ni fyddant, ar eu pennau eu hunain, yn creu hawliau i'r rheini sy'n defnyddio'r Gymraeg. Bydd hynny ond yn digwydd pan fydd yr holl amodau yn adran 25 wedi'u bodloni. Fodd bynnag, mae'r Rheoliadau yn gam hanfodol yn fframwaith y Mesur, ac yn galluogi'r Comisiynydd i osod safonau ar gyrff.

Mater i'r Comisiynydd fydd dewis pa safonau i'w gosod ar bob sefydliad drwy hysbysiad cydymffurfio. Mae'r Rheoliadau'n pennu'r ystod o safonau y gellir eu gosod ar sefydliad. Nid oes raid i'r Comisiynydd ofyn bod pob sefydliad yn cydymffurfio â phob safon. Efallai y bydd sefydliad yn gorfod cydymffurfio â safon mewn rhai amgylchiadau yn unig ac nid mewn sefyllfaoedd eraill, neu mewn rhai ardaloedd yn unig ac nid mewn ardaloedd eraill, yn dibynnu ar yr hyn a nodir yn ei hysbysiad cydymffurfio. Bydd yr hysbysiad cydymffurfio hefyd yn nodi erbyn pryd y mae'n ofynnol i'r sefydliad gydymffurfio â safon.

Apelio

Bydd unrhyw sefydliad yn gallu herio'r gofyniad i gydymffurfio â safon benodol, ar sail p'un a yw'n rhesymol ac yn gymesur disgwyl iddynt wneud hynny.

Yn y lle cyntaf, bydd sefydliad yn gallu herio'r Comisiynydd ei hun. Os na allant ddatrys yr anghydfod, mae modd apelio i Dribiwnlys y Gymraeg, ac wedi hynny i'r Uchel Lys.

Sanctsiynau

Comisiynydd y Gymraeg fydd yn gyfrifol am orfodi cydymffurfiaeth â'r safonau. Mewn achosion lle bydd y Comisiynydd yn penderfynu bod sefydliad wedi methu â chydymffurfio â safon, gall gymryd camau gorfodi. O dan y Mesur, gall camau gorfodi amrywio o lunio argymhellion neu roi cyngor i sefydliad, i orfodi cosb sifil nad yw'n fwy na £5,000.

Risgiau peidio â gwneud deddfwriaeth

Os nad yw'r Rheoliadau arfaethedig yn cael eu gwneud, bydd y risgiau canlynol yn cael eu gwireddu:

- Bydd Cynlluniau Iaith Gymraeg a gyflwynwyd o dan Ddeddf yr Iaith Gymraeg 1993 yn parhau ar waith ar gyfer Cyngor y Gweithlu Addysg a Thribiwnlys Prisio Cymru. Fodd bynnag, mae'r Tribiwnlys Tir Amaethyddol (Cymru), Tribiwnlys Adolygu Iechyd Meddwl Cymru, Tribiwnlys Eiddo Preswyl Cymru a Thribiwnlys Anghenion Addysgol Arbennig Cymru ar hyn o bryd yn cydymffurfio â Chynllun Iaith Gymraeg Llywodraeth Cymru. Daw Cynllun Iaith Gymraeg Llywodraeth Cymru i ben ar 30 Mawrth 2016 pan ddaw Gweinidogion Cymru yn destun safonau'r Gymraeg. Bydd hyn yn gadael y 4 corff hyn heb ganllaw o ran darparu gwasanaethau Cymraeg i'r cyhoedd.
- Os yw'r Cynlluniau Iaith yn parhau, ni fydd mecanwaith gorfodi ar gael os yw sefydliad yn methu â chydymffurfio â'i Gynllun.
- Ar hyn o bryd, mae Cynlluniau Iaith yn amrywio o un sefydliad i'r llall, ac mae'r ymrwymadau mewn rhai Cynlluniau yn amhenodol. Mae hyn yn arwain at sefyllfa lle mae'r cyhoedd yn ansicr pa wasanaethau y gallant ddisgwyl eu cael yn Gymraeg. Bydd yr ansicrwydd hwn yn parhau os nad yw'r Rheoliadau'n cael eu gwneud. Er ei bod yn bosibl y bydd rhywfaint o amrywiaeth rhwng sefydliadau, mae'r safonau'n benodol eu natur ac felly byddant yn lleihau ansicrwydd y cyhoedd.
- Ansicrwydd ymhlith sefydliadau ynghylch eu darpariaethau Cymraeg, yn sgil y ffaith eu bod o dan yr argraff y bydd y safonau'n disodli eu Cynlluniau. Mae nifer o sefydliadau wedi dechrau paratoi ar gyfer cyflwyno'r safonau a'r drefn fonitro a gorfodi newydd.
- Ni fydd rhan allweddol o'r Mesur yn cael ei gweithredu.

Ceir rhagor o wybodaeth am risgiau a manteision gweithredu'r safonau yn yr Asesiad Effaith Rheoleiddiol isod, ac mae'r risgiau o beidio â chyflwyno safonau wedi'u hamlinellu yn yr adran "Opsion 1: gwneud dim" yn y manteision.

Ymgynghori

Rhwng mis Tachwedd 2014 a mis Chwefror 2015, cynhaliodd Comisiynydd y Gymraeg ymchwiliad gyda'r sefydliadau a fydd yn gorfod cydymffurfio â'r safonau a bennwyd yn y Rheoliadau. Gwnaeth Gweinidogion Cymru ystyried

yn llawn yr argymhellion a gyflwynodd y Comisiynydd yn yr adroddiadau ar y Safonau ac mewn nodyn cyngor ar wahân. Mae'r adroddiadau hynny i'w cael ar wefan y Comisiynydd.

Mae Gweinidogion Cymru wedi penderfynu peidio â chynnal ymgynghoriad llawn â'r cyhoedd ar y Rheoliadau drafft. Fodd bynnag, mae'r sefydliadau yn ail ymchwiliad y Comisiynydd wedi cael cyfle i gyfrannu at y broses o wneud y Safonau. Ymatebodd pob sefydliad i ymchwiliad safonau'r Comisiynydd; o'r rhain, mae gan dau o'r cyrff gynllun iaith Gymraeg a phrofiad o ddatblygu darpariaeth Gymraeg. Mae pedwar o'r sefydliadau'n cydymffurfio â Chynllun Iaith Gymraeg Llywodraeth Cymru ac felly'n darparu gwasanaethau Cymraeg o dan y cynllun hwnnw. Hefyd, trafodwyd materion penodol ynghylch addasrwydd y Rheoliadau hyn gyda sefydliadau unigol a gyda swyddogion Llywodraeth Cymru sy'n goruchwyllo gwaith y Tribiwnlysoedd.

Asesiad o'r gystadleuaeth

Cynhaliwyd asesiad o'r gystadleuaeth - mae'r Rheoliadau'n annhebygol o gael effaith andwyol sylweddol ar gystadleuaeth.

Adolygu ar ôl gweithredu

Mae'r Mesur yn darparu nifer o gyfleoedd i'r Comisiynydd ddwyn sylw Gweinidogion Cymru at addasrwydd y safonau a bennwyd yn y Rheoliadau. Er enghraifft;

- Gall y Comisiynydd gyflwyno argymhellion neu roi cyngor i Weinidogion Cymru (adran 4 o'r Mesur) a allai argymhell yn uniongyrchol y dylid diwygio'r Rheoliadau, os yw'n dymuno gwneud hynny. Hefyd gallai Gweinidogion Cymru benderfynu ar sail cyngor a roddir ganddi y byddai'n briodol adolygu'r safonau. Rhaid iddynt roi sylw dyledus i unrhyw argymhellion neu gyngor ysgrifenedig y mae'r Comisiynydd yn eu rhoi wrth arfer y swyddogaeth y mae'r argymhelliad neu'r cyngor yn ymwneud â hi.
- Mae adran 18 o'r Mesur yn ei gwneud yn ofynnol i'r Comisiynydd baratoi adroddiad blynyddol. Rhaid i'r adroddiad hwnnw gynnwys adolygiad o faterion sy'n berthnasol i'r iaith Gymraeg (ymhlith materion eraill) a gallai hefyd gynnwys unrhyw faterion eraill y mae'r Comisiynydd o'r farn ei bod yn briodol eu cynnwys.
- Yn ogystal, mae gan y Comisiynydd y pŵer i gynnal Ymchwiliad Safonau (adrannau 61 a 62 o'r Mesur) a all ystyried pa safonau a ddylai fod, neu a ddylai barhau i fod, yn benodol gymwys i berson, p'un a yw'r safonau eisoes wedi'u pennu gan Weinidogion Cymru ai peidio. Ar ôl cynnal Ymchwiliad Safonau, rhaid i'r Comisiynydd lunio adroddiad Safonau a darparu copi ohono i Weinidogion Cymru. Rhaid i Weinidogion Cymru roi sylw dyledus i adroddiad o'r fath yn unol ag adran 66 o'r Mesur.

Yn amodol ar eu Hysbysiadau Cydymffurfio, bydd sefydliadau'n cyhoeddi Adroddiadau Blynyddol bob blwyddyn sy'n amlinellu sut y maent wedi

cydymffurfio â'r safonau a osodwyd arnynt (gweler safonau 152, 158 ac 164).
Gallai'r adroddiadau blynyddol hyn hefyd godi materion yn ymwneud ag
addasrwydd y safonau a bennwyd.

RHAN 2 – ASESIAD EFFAITH RHEOLEIDDIOL

Cefndir

1. Gofynnwyd i'r sefydliadau a oedd yn rhan o ail ymchwiliad Comisiynydd y Gymraeg ('y Comisiynydd') gymryd rhan mewn Asesiad Effaith Rheoleiddiol gan Lywodraeth Cymru. Cafodd holiadur yr Asesiad ei ddosbarthu gyda dogfennau ymchwiliad y Comisiynydd. Cynhaliwyd yr ymchwiliad rhwng 7 Tachwedd 2014 a 9 Chwefror 2015, a gofynnwyd i'r sefydliadau gyflwyno eu hymatebion yn uniongyrchol i Lywodraeth Cymru.
2. Roedd y 6 sefydliad a gynhwysir yn y Rheoliadau hyn ymysg yr 119 a oedd yn rhan o ail ymchwiliad y Comisiynydd. Ymatebodd cyfanswm o 73 o'r 119 o sefydliadau yn ail ymchwiliad y Comisiynydd i holiadur yr Asesiad, sy'n gyfradd ymateb o 61%. Roedd y sefydliadau hynny'n cynrychioli trawstoriad da o'r wahanol sectorau, ac yn cynnwys sefydliadau gydag ystod amrywiol o ddarpariaethau Gymraeg. Gwnaeth y rhan fwyaf o'r ymatebwyr ddarparu gwybodaeth fanwl am y costau a'r manteision o weithredu'r safonau yn eu sefydliadau.
3. Ym mis Mai a dechrau Mehefin 2015, cyflwynodd y Comisiynydd ei hymateb swyddogol i'r Ymchwiliad Safonau i Lywodraeth Cymru, a hynny ar ffurf naw adroddiad o dan adran 64 o Fesur y Gymraeg (Cymru) 2011 ('y Mesur'). Rhaid i Weinidogion Cymru roi sylw dyledus i (i) Adroddiadau Safonau'r Comisiynydd wrth benderfynu a ddylid arfer y pwerau yn Rhan 4 o'r Mesur (sy'n cynnwys y pŵer i bennu safonau) a sut i wneud hynny, a (ii) unrhyw gyngor a roddir gan y Comisiynydd yn ysgrifenedig.

Crynodeb o'r ymatebion

4. Mae 2 o'r 6 sefydliad a fydd yn destun Rheoliadau Safonau'r Gymraeg (Rhif 4) 2016 wedi darparu gwybodaeth ar gost eu Cynlluniau Iaith Gymraeg cyfredol ac amcangyfrif o'r gost o gydymffurfio â Safonau'r Gymraeg. Tribiwnlys Prisio Cymru a Chyngor y Gweithlu Addysg oedd y sefydliadau hyn.
5. Ni ddarparwyd ymateb gan y 4 sefydliad arall y mae'r Rheoliadau hyn yn gymwys iddynt. Nid oes ganddynt eu Cynlluniau Iaith eu hunain ar hyn o bryd - maent yn cydymffurfio â Chynllun Iaith Llywodraeth Cymru. Maent yn cael eu gweinyddu gan Uned Tribiwnlysoedd Cymru (adran o fewn Llywodraeth Cymru).

Cywirdeb a defnyddioldeb data

6. Gan edrych ar yr ymatebion i'r ail ymchwiliad gan yr holl sefydliadau, mae gennym bryderon ynghylch y data a dderbyniwyd o ran a yw'n briodol ar gyfer llunio asesiadau effaith rheoleiddiol cadarn a chywir. Gwnaeth y Comisiynydd seilio ei hail ymchwiliad ar y Rheoliadau drafft

a baratowyd ar gyfer y cyrff yng nghylch 1 a oedd yn destun ymgynghoriad gan Lywodraeth Cymru ym mis Tachwedd 2014. Felly, roedd yr ymatebion i'r Aseiad hefyd yn seiliedig ar y Rheoliadau hynny. Roedd rhai sefydliadau'n gyndyn i seilio eu hymateb ar Reoliadau drafft oherwydd y posibilrwydd y gallent newid, a hefyd eu bod wedi'u paratoi'n benodol ar gyfer Gweinidogion Cymru, awdurdodau lleol ac Awdurdodau'r Parciau Cenedlaethol.

7. I alluogi cynnal aseiad o'r gost ychwanegol o gydymffurfio â Safonau'r Gymraeg, byddai'n rhaid i sefydliad ddarparu ffigur o'r gost o gydymffurfio gyda'i Gynllun Iaith Gymraeg presennol, ac amcangyfrif o gost cydymffurfio â Safonau. Fodd bynnag, mewn nifer o achosion nid oedd modd i'r sefydliad ddarparu'r ffigurau, neu roeddent ond wedi darparu un ffigur.
8. Hyd yn oed lle darparwyd amcangyfrif o'r gost, pwysleisiodd nifer o sefydliadau yn yr ail ymchwiliad ei bod yn anodd iddynt ddarparu data cywir heb wybod pa rai o'r safonau drafft y byddai disgwyl iddynt gydymffurfio â nhw. Mae'n edrych yn debyg bod rhai sefydliadau wedi darparu amcangyfrif o'r costau ar gyfer cydymffurfio â phob safon. Fodd bynnag, mae'n annhebygol y bydd pob safon yn cael ei gorfodi ar un sefydliad - mater i'r Comisiynydd fydd penderfynu ar hyn pan fydd yn rhoi hysbysiadau cydymffurfio o dan adran 45 o Fesur y Gymraeg.
9. Gyda hyn mewn cof, mae'r Aseiad Effaith Rheoleiddiol yn canolbwyntio ar yr effaith economaidd, cymdeithasol ac ieithyddol ar sefydliadau a hefyd yn cwmpasu'r effaith ariannol cyn belled â phosibl. Os caiff y Rheoliadau sêl bendith y Cynulliad, caiff gwybodaeth bellach ei chasglu gan sefydliadau pan fydd y Comisiynydd yn rhoi Hysbysiadau Cydymffurfio a'r sefydliadau mewn sefyllfa i ddarparu costau mwy cywir. Wedyn, bydd modd cynnal aseiad llawn o'r effaith ariannol.

Yr opsiynau

10. Mae'r Aseiad Effaith Rheoleiddiol hwn yn ystyried dau opsiwn:
  - Opsiwn 1: Gwneud dim - parhau gyda'r Cynlluniau Iaith presennol fel y'u gweithredir o dan Ddeddf yr Iaith Gymraeg 1993.
  - Opsiwn 2: Cyflwyno safonau mewn perthynas â'r Gymraeg ar gyfer y 6 sefydliad a restrir uchod.
11. Mae'r dadansoddiad canlynol yn ystyried y costau a'r manteision sy'n gysylltiedig â'r opsiynau hyn.

Costau a manteision

Costau

Opsiwn 1: Gwneud Dim

12. Nid oes costau ychwanegol yn gysylltiedig â'r opsiwn hwn. Ni fyddai angen i'r sefydliadau hyn gydymffurfio â'r Safonau newydd ond byddai disgwyl iddynt barhau i ddarparu eu Cynlluniau Iaith presennol. Fodd bynnag, ni fydd gan y pedwar Tribiwnlys sydd ar hyn o bryd yn cydymffurfio â Chynllun Iaith Gymraeg Llywodraeth Cymru unrhyw gynllun i gydymffurfio ag ef unwaith y daw cynllun Llywodraeth Cymru i ben ar 30 Mawrth 2016.

13. Mae tabl 1 yn crynhoi'r wybodaeth a gafwyd gan y ddau sefydliad a atebodd ynghylch y gost o gydymffurfio â'r Cynlluniau Iaith presennol.

Tabl 1 - Yr ystod o gostau ar gyfer gweithredu'r Cynlluniau Iaith presennol

	Ymatebion	Sefydliad 1 (£)	Sefydliad 2 (£)
Cyrff yn Rheoliadau (Rhif 4)	2	17,000	91,000

14. Fel y nodwyd uchod, dim ond dau sefydliad ddarparodd ddata. Fodd bynnag, gan edrych ar natur gwaith y pedwar Tribiwnlys na atebodd, maent yn debycach eu natur a'u gwasanaethau i "sefydliad 1" na "sefydliad 2". Mae gennym reswm i gredu, felly, y byddai'r gost o gyflenwi eu hymrwymiaidau Cymraeg yn agosach at yr amcangyfrif a ddarparwyd gan sefydliad 1.

15. Nodwn, hefyd, nad yw'r Rheoliadau'n gwneud safonau gweithredu'n benodol gymwys i'r pedwar sefydliad na atebodd. Ni fyddai'r sefydliadau hynny, felly, yn mynd i gostau ychwanegol sy'n ymwneud â chydymffurfio â safonau gweithredu.

Opsiwn 2: Cyflwyno safonau mewn perthynas â'r Gymraeg ar gyfer y 6 sefydliad a restrir uchod.

16. Er na phenderfynwyd eto pa safonau fydd yn berthnasol i bob sefydliad, mae'n debygol y bydd y sefydliadau'n ysgwyddo costau untro a chostau rheolaidd ychwanegol er mwyn cydymffurfio â'r safonau.

17. Y brif gost gylchol a nodwyd gan y rhan fwyaf o sefydliadau yn yr ail ymchwiliad safonau yw staffio, yn benodol staff gydag arbenigedd ym maes cyfieithu, marchnata a pholisi. Fodd bynnag, caiff 4 o'r 6 sefydliad yn y Rheoliadau hyn (y 4 na atebodd) eu staffio gan swyddogion Llywodraeth Cymru. Fel y nodwyd ym mharagraff 15 uchod, ni fydd safonau gweithredu yn gymwys iddynt.

18. Yn ogystal, nododd ymatebwyr ei bod yn debygol y bydd costau untro a chostau rheolaidd ar gyfer hyfforddiant. Disgwylir i'r costau hyfforddi untro fod yn gysylltiedig â gweinyddu mewnol a hyfforddiant ar

weithredu'r safonau, a bydd y costau hyfforddi rheolaidd yn canolbwyntio mwy ar yr angen posibl i ddarparu mwy o hyfforddiant statudol i staff yn Gymraeg ynghyd â hyfforddiant i staff wella eu sgiliau Cymraeg. Nid yw'r rheoliadau hyn yn gwneud safonau gweithredu'n benodol gymwys i'r 4 sefydliad na atebodd, felly ni fyddai disgwyl iddynt fynd i gostau o'r fath.

19. Fel y nodwyd uchod, cysylltwyd â'r sefydliadau dan sylw i ofyn iddynt ddarparu data ar gostau ar gyfer yr Asesiad hwn. Mae ein pryderon am y data a gasglwyd wedi'u hamlinellu uchod.
20. Mae'r tabl isod yn nodi'r costau ychwanegol ymddangosiadol a gafwyd gan y ddau sefydliad.

Tabl 2 - Yr ystod o gostau ychwanegol a nodwyd gan sefydliadau (£)

	Ymatebion	Sefydliad 1 (£)	Sefydliad 2 (£)
Cyrff yn Rheoliadau (Rhif 4)	2	38,000	196,000

21. Yn dilyn trafodaethau ag Economegwyr ac Ystadegwyr y Llywodraeth, cytunwyd nad yw'r data a gasglwyd yn ddigon cadarn i'w defnyddio mewn Asesiad Effaith Rheoleiddiol. O gofio mai dim ond 2 ateb a dderbyniwyd, a'r ansicrwydd wrth gasglu data ynghylch pa rai o'r Safonau a fyddai'n gymwys i bob sefydliad, ystyrir bod cymryd cyfartaledd o gostau, hyd yn oed, yn annhebygol o fod yn adlewyrchiad cywir o'r gost o gydymffurfio â Safonau'r Gymraeg.
22. Ystyriwyd cynnal cylch casglu data arall, ond penderfynwyd bod y canlyniad yn debygol o fod yn debyg ac na fyddai modd casglu'r data angenrheidiol i lunio asesiad cadarn o'r goblygiadau o ran cost nes bod gwybodaeth bellach ar gael ar ba safonau fydd yn berthnasol i bob sefydliad.
23. Yn ogystal â'r costau cydymffurfio a ysgwyddir gan y sefydliadau, mae Comisiynydd y Gymraeg a Thribiwnlys y Gymraeg hefyd yn debygol o ysgwyddo costau ar gyfer monitro a gorfodi cydymffurfiaeth â'r safonau. Yn olaf, bydd proses apelio'n cael ei sefydlu. Golyga hyn y bydd sefydliad sy'n credu bod y safonau a orfodwyd arno yn afresymol neu'n anghymesur yn gallu apelio i'r Comisiynydd yn y lle cyntaf, ac wedi hynny i Dribiwnlys y Gymraeg. Nid yw'r costau sy'n gysylltiedig â'r prosesau hyn yn hysbys eto.

Manteision

Opsiwn 1: Gwneud Dim

24. Dyma'r opsiwn sylfaenol ac nid oes manteision ychwanegol yn gysylltiedig â'r opsiwn hwn.

25. Byddai gwneud dim yn golygu bod y Cynlluniau Iaith presennol, sydd wedi bod yn eu lle ers 1993, yn parhau fel ag y maent. Byddai swyddogaeth rheoleiddio'r Comisiynydd yn parhau'n debyg i swyddogaeth Bwrdd yr Iaith Gymraeg. Byddai'r gweithdrefnau ar gyfer cytuno ar gynlluniau a'u diwygio, sy'n llyncu llawer o adnoddau, hefyd yn parhau, ynghyd â'r drefn orfodi gyfyngedig bresennol.

Opsiwn 2: Cyflwyno safonau mewn perthynas â'r Gymraeg ar gyfer y 6 sefydliad a restrir uchod

26. Diben y safonau yw gwella lefel y gwasanaeth y gall aelodau'r cyhoedd ddisgwyl ei derbyn. Yn y cam hwn (a nes bod Comisiynydd y Gymraeg wedi rhoi'r hysbysiadau cydymffurfio), mae ond yn bosibl amlinellu'r manteision cyffredinol a ddisgwylir.

27. Bydd y safonau'n nodi'n glir beth y mae angen i'r sefydliadau ei wneud o ran y Gymraeg, fel bod pobl yn gwybod beth i'w ddisgwyl o ran gwasanaethau Cymraeg. Bydd yr eglurder hwn, ar gyfer y cyhoedd a'r sefydliadau, yn helpu i sicrhau bod y safonau'n gallu cael eu gorfodi'n effeithiol ac yn arwain at gynnydd yn y defnydd o wasanaethau Cymraeg.

28. Mae'r holl sefydliadau eisoes yn gweithredu Cynlluniau Iaith ac eisoes yn gwneud nifer o'r pethau a nodwyd yn y safonau. Mae'r safonau'n adeiladu ar y Cynlluniau ac yn rhoi gofynion mwy cadarn ar y sefydliadau hyn. Fodd bynnag, ni all y Comisiynydd ond pennu safonau sy'n rhesymol ac yn gymesur ar gyfer pob sefydliad unigol.

29. Ar lefel ymarferol, bydd y safonau'n cyflwyno dyletswyddau penodol a gorfodadwy yn lle'r ymrwymadau yn y Cynlluniau sydd weithiau'n amwys.

30. Bellach, bydd yn ofynnol i sefydliadau fynd ati mewn ffordd fwy rhagweithiol a strategol i brif ffrydio'r Gymraeg. Bydd y 'cynnig rhagweithiol' yn allweddol i hyn, sy'n rhoi cyfrifoldeb ar y sefydliad i gynnis gwasanaethau yn Gymraeg, yn hytrach na disgwyl i'r unigolyn ofyn amdanynt. Bydd yn hyn darparu sylfaen gadarn i wella'r gwasanaethau ar gyfer siaradwyr Cymraeg.

31. Bydd gwell trefn orfodi yn cynnis dull mwy effeithiol o ymdrin ag achosion honedig o beidio â chydymffurfio â safonau ond yn sicrhau hefyd y gellir datrys cwynion yn gynnar ac yn anffurfiol os yw hynny'n briodol.

32. Fel rhan o broses yr Aseiad Effaith Rheoleiddiol, gofynnwyd i sefydliadau fynegi barn ar unrhyw fanteision ieithyddol, cymdeithasol neu amgylcheddol o gyflwyno safonau. Dim ond un sefydliad o'r rheoliadau roddodd sylw. Roedd y sefydliad hwnnw o'r farn y byddai'r safonau yn ei helpu i wella'r hyn y gallai ei gynnis i siaradwyr Cymraeg

Cymru a sicrhau bod yr ieithoedd swyddogol yn cael eu trin yn gydradd.

Casgliad

33. Mae'r ansicrwydd cyfredol ynghylch pa Safonau y bydd angen i bob sefydliad gydymffurfio â hwy yn golygu nad yw'n bosibl llunio asesiad cadarn ar hyn o bryd o'r costau a'r manteision sy'n gysylltiedig â'r Rheoliadau.
34. Bydd Comisiynydd y Gymraeg yn ymgynghori â'r sefydliadau perthnasol cyn cyhoeddi'r hysbysiadau cydymffurfio terfynol. Mae ffactorau megis pa mor rhesymol a chymesur yw safonau unigol yn debygol o gael eu hystyried yn y cam hwn, ynghyd â pha sefydliadau y bydd disgwyl iddynt gydymffurfio â'r safonau ac ym mha amgylchiadau. Fel rhan o'r broses hon, gallai'r sefydliadau gyflwyno asesiad o'r costau a'r manteision cymharol sy'n gysylltiedig â'r Safonau. Gallai'r Comisiynydd ystyried hyn wrth benderfynu a yw'r safonau'n rhesymol ac yn gymesur. Bydd yr asesiad hwn yn cael ei gwblhau cyn bod yr hysbysiadau cydymffurfio'n cael eu rhoi.